

**ИВАН ФРОЛОВ
ЗА ЧОВЕКА
РАЗУМЕН И ХУМАНЕН, ЗА
БИОКИБОРГИТЕ,
БЕЗСМЪРТИЕТО,
ВЪЗКРЪСВАНЕТО НА
МЪРТВИТЕ И ИЗОБЩО ЗА
СЪВРЕМЕННИТЕ
МИТОЛОГИИ**

Превод от руски: Людмила Георгиева, —

chitanka.info

*Невежеството е демонична сила и ние се
страхуваме, че то ще стане причина за още
много трагедии.*

Карл Маркс

Доста време мина, откакто бяха написани тези мъдри думи, и доста беше направено за разгадаване тайната на човека. Маркс откри социалната му същност. В последните десетилетия огромни успехи постигна науката, изучаваща особеностите на биологичната природа на човека.

Тези успехи като че ли отново откриват човека, но едновременно с това откриват и нова бездна от тайни, заключени в него. А това често води до съществени антинаучни трансформации в масовото съзнание, до своеобразна митология във века на научно-техническата революция. Причините не винаги могат да се обяснят със зла умисъл. Удивлението пред „странността“ на многото нови или известни явления, които не могат да бъдат обгърнати от традиционното мислене, поражда ненаучни представи за тях. За съжаление и вътре в самата наука възникват митове, пред които бледнее всякаква художествена фантазия. И това особено важи за науката за човека, постигнала колосални успехи в изучаването на молекулярните механизми на наследствеността, в опознаването на мозъка, на човешката психика и поведение. Родените в тази област митове спокойно можем да отнесем към онова, което Еразъм включи в своята „Възхвала на глупостта“. С тази разлика само, че те, както и всичко друго в наше време, са по-опасни, защото имат глобален характер.

Опасна е не само глупостта, но и невежеството — дори на солидно образованите хора, привикнали с мисълта, че „очевидното невероятно“; затова те са убедени, че не трябва да се съобразяват с науката, ако тя не дава „невероятно“ обяснения на очевидното. В наслова са цитирани думите на Маркс за невежеството. В съгласие с тях са и думите на Дарвин, че „невежеството по-често внушава доверие, отколкото знанието и обикновено най-гръмко крещат тези,

които знаят малко — че една или друга задача никога няма да бъде решена от науката“.

След уводните, но съвсем не само иронични думи ще разгледаме някои тайни и загадки, а по-точно — проблеми и задачи в науката, за човека, днес и в бъдеще. Ще разгледаме също как те буквално обрастват с митове от всякакъв род, спекулиращи с нерешеността или с недостатъчната решеност на тези задачи.

Една от тези задачи днес е *адаптацията*, приспособяването на човека към рязко изменените условия на неговото природно-биологично, социално и духовно съществуване. Точно тук възникват митове, доста далечни от реалността, но обърнати към бъдещето като реалност, която засега не може да бъде проверена.

Науката твърди, че човекът на бъдещето без съмнение ще разшири своите адаптационни възможности с използването на най-разнообразни средства, включително фармакологията и психотерапията. Това ще му позволи пълноценно и без риск за здравето да действа в най-сложни екстремални условия. Вече са получени резултати, които свидетелствуват за неизвестни досега резерви в биологичната природа на човека, в неговите психофизиологични възможности. „Биологичната екипировка“ на човека демонстрира своята неслучайност и универсалност. Но човекът все още е длъжник на неосвободените си резерви, длъжник е на тяхната *хармонизация* със социалните, психическите и нравствените сили, които още не се е научил да държи здраво в хомеостатично състояние (това са така наречените стресови състояния, различните психични аномалии, възникващи при емоционални свръхнапрежения и т.н.).

По пътя към тази цел обаче науката има да разгадава още доста неразбираеми за нея биологични свойства на човека. И най-голямата от тях — човешкия мозък, интелектът, психиката като комплекс от съзнание и инстинкти. Съвременната неврофизиология е в период на бурен разцвет и вероятно в близкото половин столетие ни очаква решението на главните въпроси, поставени векове назад от науката за мозъка.

Това засяга изучаването на мозъка не само на клетъчно и молекулно ниво, но и неговите системни връзки и взаимодействия. Системното функциониране осигурява висшата нервна дейност,

интелектът, съзнанието. Разкриването на тези механизми ще помогне по-ефективно да се използват скритите резерви на мозъка, за което толкова много се пише днес в научната и популярната литература.

И точно тук възникват редица проблеми — не само природонаучни, но и социално-етични. Затова много учени, които признават възможността изкуствено да се въздейства върху работата на мозъка (с химични стимулатори, електрически дразнения и т.н.), едновременно с това изразяват сериозни опасения за възможни отрицателни последици. Според академик П. Анохин, „ако някога интелектуалните способности станат обект на химически и педагогически лаборатории, напълно е възможно при последвалото развитие на науката, вече от по-високо ниво, да се убедим, че сме внесли в човешкия мозък необратими промени, които за нещастие вече няма да можем да премахнем“.

Затова задачата е следната: за повишаване активността на интелекта да се използват по-ефективно наличните ресурси на самия мозък.

Бъдещето на човека се свързва с усъвършенствуването на мозъчната му дейност. Но едновременно с това науката все още не е отговорила на въпроса: А не се ли появяват нови резерви и ресурси в самия естествен ход на еволюцията? Отговорът може би ще определи бъдещето на човека, развитието на неговите психофизиологични, интелектуални и емоционални възможности и способности.

Във връзка с това възниква и въпросът: Не идва ли на мястото на Хомо сапиенса някакъв нов „сврѣхчовек“, различен от съвременния във всяко отношение? Няма ли да възникнат някакви нови форми човешко същество, съединено с биокибернетични устройства — своеобразни „биокиборги“? Не встъпва ли човечеството в нов стадий на своята еволюция, когато до голяма степен хора ще се създават изкуствено — фабрикувани от генното инженерство и биокибернетиката и притежаващи екстрасензорни и екстраинтелектуални качества?

Тези и други подобни въпроси не са измислени; на подобни предположения и проекти обръщат внимание не само фантастите, но и най-сериозни учени.

Идеята за изкуствено конструиране на хора, тоест своеобразно „хомоинженерство“, правещо човека равен ако не на самия господ бог,

то поне на неговия антипод — демона, съществува вероятно оттогава, откогато се е появила човешката способност да фантазира, да бленува и едновременно да прогнозира. В науката тази идея възниква в началото като смътно, примесено с донаучни митове усещане за зараждащата се собствена сила и могъщество, като устремена в бъдещето фантазия и едновременно с това като страх от бъдещия „демониум“ на знанието. Спомнете си Гьоте и неговия „Фауст“, където той въвежда нов герой — Хомункулус, лабораторен двойник на човека, създаден от доктор Вагнер с помощта на Мефистофел. Наистина Хомункулус осъзнава, че все още трябва да „постави точка над i“, да се доусъвършенствува, за да стане пълноценен човек. И Гьоте отбелязва, че създания като Хомункулус не са ограничени да станат завършено въплъщение на човека.

В романа на английската писателка Мери Шели „Франкенщайн, или новият Прометей“ (1818) конструирането на човекоподобно чудовище вече е получило всички онези негативни последици, които и до днес съпровождат утопичните проекти за сътворяването на „нов човек“ със средствата на науката. В също толкова нашумелия роман на Олдъс Хъксли „Прекрасният нов свят“ (1932) тази идея е доведена почти до абсурд и въпреки това продължава да вълнува не само писателите фантасти, но и учените, в това число и съвременните, които апелират към евгениката и нейните нови варианти, свързани с опитите да се използва генното инженерство за конструиране на хора, способни да се размножават чрез клониране, тоест чрез деление, фрагментация и т.н.

В своята последна книга „Третата вълна“ Алвин Тофлер пише: „А защо да не опитаме да извършим биологично преустройство на човека в съответствие с професионалните му изисквания — да създаваме например пилоти с по-бързи реакции или монтажници, които няма да реагират на монотонна работа край конвейера?“ За съжаление не само видният американски футуролог мисли така.

Според мнението на повечето учени това е реакционно направление, което компрометира науката. Защото не всичко възможно е необходимо, реално и хуманно. В условията на „разединения“ свят всяка възможност да се въздейства върху биологичната природа на човека е крайно опасна; тя може да бъде използвана като средство за антихуманно манипулиране (изменяне на психиката, поведението).

Разбира се, същото това гено инженерство в бъдеще ще служи за лечение на наследствените заболявания („хирургия на гените“, замяна на патологичния ген с нормален). Що се отнася до идеите за „фабрикуван човек“ и други подобни, в съвременните условия те могат да донесат на хората само нови беди, тъй като науката все още е в самото начало на опознаването на биологичната природа на човека. Онова, което знаем за човека, е несравнимо по-малко от онова, което не знаем. Затова в дадения случай трябва да се говори не само за съблюдаване на научния морал и етика, но и за законодателно, юридическо регулиране, което вече се прави по отношение на опитите с хора. Тук непоправима вреда може да принесе както злата умисъл, така и невежеството, макар прикрито като стремеж към познание.

Що се отнася до далечното бъдеще, според мен предстоят важни събития, може би най-революционните за цялата история на човечеството. Науката встъпва във „века на човека“, цялата мощ на научното знание е обърната към него като към свой главен обект. Но за това са необходими социални условия, съответстващи на разума и хуманността. И може би тогава ще се осъзнае уникалността на човека, разумен и хуманен. А какви ще бъдат изводите, не сме ние, които ще съдим; нека това направят хората на бъдещето, които, както ни се иска да вярваме, ще бъдат не само по-разумни, но и по-хуманни от нас...

Това се отнася изобщо към всякакъв род проекти, които имат за цел да въздействуват върху развитието на човека днес и в бъдеще, да интензифицират интелектуалната му дейност с естествени или изкуствени форми на въздействие, чрез разработването на технически средства, моделиращи отделни функции на разумната дейност. Това се проявява за съжаление и в опитите (разбира се, сами по себе си съвсем перспективни) да се създаде „изкуствен интелект“, където също се забелязват много опростявания и неоправдани екстраполации, които не отчитат определения „праг на сложност“, свързан с обществената природа на човешкия интелект; с това, че човекът е не само биологичен продукт, не само резултат на биологичната, но и на социалната еволюция. Разбира се, „изконно човешките“ особености на мозъчната дейност се обуславят не само от това. Но сложният свят на психиката и съзнанието, нравствените и естетически преживявания едва ли могат да се откъснат от общия процес, определящ човешката разумност.

Какви са възможностите от гледна точка на биокибернетиката? Като засяга прогнозите на „бъдещата кибернетика в бъдещата медицина“, академик Н. Амосов смята за възможно създаването на изкуствен разум, но веднага след това разглежда потенциалната опасност от него за човека. Той смята, че „съществува още по-далечна перспектива да се измени биологията на човека, възможност неговият интелект да нарасне неограничено чрез симбиоза с изкуствения разум“.

Следователно става дума за онова, което аз наричам „биокиборг“. Но докато според Амосов „за тази реалност е рано да се говори, макар по принцип да е възможна“, то фантастите, пък и не само те, но и доста сериозни учени са настроени доста оптимистично, макар и, може би, не съвсем реалистично. Например според изказаната в 1972 г. прогноза на американския изследователски център „РЕНД-корпорейшън“ симбиозата „човек-машина“ ще бъде демонстрирана в 2012 г. Академик В. Глушков смята, че пълната симбиоза ще бъде реализирана в 2020 г.

Нещо повече, според редица американски учени (Бернал, Сиборг) развитието в това направление ще доведе до възможността да се предават мисли непосредствено от един мозък към друг, без помощта на езика на думите — и не само мисли, но и емоции, спомени... Но това са прогнози от „трети или четвърти ешелон“, които според мен излизат извън рамките на реалното научно определяне на перспективите пред човека.

Но има нещо друго, което е особено актуално и днес. Изследванията на човешкия интелект, на механизмите за запомняне, интуицията, различните форми човешка чувствителност днес се интерпретират различно в науката и често се съпровождат с различни митове и антинаучни измислици, като например в психоанализата, парапсихологията и т.н.

Очевидно ние сме в началото на нов път в изследванията на феномена човек. Ценна помощ ще окажат опитите да се моделират и технически възпроизведат определени фрагменти от безсъзнателното, подсилващи способността на човека да разбира окръжаващия свят и да му се наслаждава. Но главното е да се изследват резервите на „естествените форми на живот“ — психофизиологията на мозъка, сензорните механизми, саморегулацията. Задачата на науката е не само

в това, но и да избягва неверните тълкувания, да демистифицира всички съпътстващи научното дирене спекулации и измислици. Това се отнася както до неоевгеничните утопии, така и за парапсихологичните представи, когато те се обявяват за „недостъпни за обективен анализ“ и се съпровождат с идеалистични, даже мистични и шарлатански интерпретации.

Но това е само едната страна на въпроса, свързан с възможностите за научно познание. Имай друга, не по-малко важна — специфично човешка, ценностно-хуманна, засягаща самите основи и смисъла на човешкото съществуване. И тя вероятно ще играе все по-важна роля в бъдещето, включвайки определени програми за научно опознаване и дори промяна на самия човек. Новото съзнание ще постави реалистично и „вечните“ въпроси, засягащи продължителността на човешкия живот, смъртта и безсмъртието — въпроси, които днес лежат в основата на много митове и утопии.

В съвременната геронтология има огромно количество (около 300) различни възгледи, акцентиращи върху едни или други фактори за процеса на стареенето на човешкия организъм. Те могат да се разделят на две категории. Според първата стареенето и смъртта са програмирани генетично; според другата те се определят от генетични „повреди“, които се натрупват, тъй като организъмът не успява да ги възстанови. Като най-близка перспектива се разглежда необходимостта и възможността да се постигне максимумът на видовата(биологичната) продължителност на живота, която се определя на около 150 години. Едновременно с това се говори в бъдеще човешкият живот да продължава до 1000 и повече години, а понякога и... безкрайно дълго. И тук става дума не просто за някаква футурологична еуфория, а за прогноза на видни специалисти. Съществува международна асоциация по проблема „Изкуствено продължаване на видовата продължителност на човешкия живот“ според която човекът трябва да живее стотици години. Редица учени (например Артър Кларк в книгата „Профили на бъдещето“) смятат, че човекът ще стане безсмъртен още в 2090 г. При това се заобикаля кардиналният въпрос: а ще се стреми ли винаги човечеството към максимална продължителност на индивидуалния живот и още повече към безсмъртие? Или то ще намери други

решения, когато неговото социално-етично и нравствено-хуманно съзнание ще промени самото разбиране за смисъла на човешкия живот до такава степен, че личността няма да отделя себе си от човечеството и потребностите и интересите на общността ще станат най-висши?

Впрочем такава отношение към смъртта и безсмъртието вече е описано от Джонатан Суифт с примера за „избраните“ жители от Лапутия, „обречени на безсмъртие“ и завиждащи в дълбока старост на смъртта на останалите старци. И Гьотевият Фауст се отказва от самоубийство не заради егоистичното желание да живее по-дълго, а заради любовта към хората, да сподели общата съдба на човечеството (разбира се, на него му се гарантира вечна младост). Затова най-обосновано и привлекателно ми се струва мнението на И. Давидовски, че „дълголетието и свързаната с него *активна творческа старост* е нещо по-реално от скучното безсмъртие“. Такава постановка е не само в пълно съответствие с научните реалности на съвременността и близкото бъдеще, но и главно със социално-етичните и нравствено-хуманни принципи. Тя утвърждава живота като безкрайно *историческа* продължителност по пътя на разумно и хуманно редуване на ограничени по време *индивидуални* животи, като радост и печал от възникването, разцвета и смъртта на неповторима и безкрайна сама в себе си личност. Прав е Б. Урланис, като твърди, че „ние ценим живота и ни е скъп точно защото не е безкраен. Главното е да не се прекъсва нишката на живота, докато не е изтъкана цялата прежда; да не угасва светилникът, докато в него има огън“.

В последно време обаче размишленията за продължителността на живота, за смъртта и безсмъртието раждат нова митология, при което тя често е обърната към миналото и по странен начин реставрира забравени или полузабравени от историята учения, включително религиозно-мистични. Засягат се не само традиционни идеалистически догми за безсмъртието на човешката душа, представи за възкресяване и задгробен живот (както е речено от Еклесиаст: „И ще се върне като прах в земята, какъвто е бил, а духът ще се възвърне към бога, който му го е дал“). Размишленията върху тези „вечни въпроси“ днес понякога се обръщат към представите и идеите на живелия в края на XIX и началото на XX век „загадъчен старец“ Николай Фьодоров и неговия проект за „общото дело“. Редица интерпретатори на учението на Фьодоров сериозно обсъждат някои идеи за „материално“, а не

„вълшебно“ осъществяване на „великата мечта“ на хората — да станат безсмъртни по пътя на „всеобщо възкресяване на мъртвите“. При това идеята за всеобщо възкресяване въпреки нейната очевидна абсурдност и религиозна утопичност се поддържа от някои авторитети в съвременната наука, в частност с учението за наследствеността и съвременните биомедицински изследвания на увеличаване на видовата продължителност на живота.

Разбира се, такова свободно боравене с модерната наука и нейното обвързване с религиозно-идеалистичните интуиции на миналото е недопустимо. И въпреки това, колкото и да е странно, то се прави от редица учени и литератори от нашето „космическо поколение“. Често се използват свидетелства на „очевидци, посетили отвъдния свят“. Имам предвид разпространените на Запад писания на хора, възвърнати към живота от клинична смърт благодарение на усилията на реанимолозите. Отпечатани са няколко книги, описващи преживяванията в „живота след смъртта“. И всичко това служи за „доказателство“, че има задгробен живот.

В спекулации от този род се игнорира биологичното разбиране на проблема за живота и смъртта. Игнорира се и философският проблем за смисъла на човешкия живот, за ограничеността на индивидуалното битие и безкрайността на историческото съществуване на човечеството, според който безсмъртието на човешката общност е в безсмъртието на неговата материална и духовна култура, в безсмъртието на разума и хуманизма.

Прекрасно описва това видният съветски учен И. Шмалгаузен:

Резултатите от нашата творческа дейност не умират заедно с нас, а се натрупват за благо на бъдещите поколения. Затова нека нашият кратък път се осветява от съзнанието, че човешкият живот стои много по-високо от другите животи и само смъртта гарантира възможността да съществуват безсмъртните творения на нашия дух.

А ето и мнението на писателя М. Пришвин:

Нека умира, дори в останките му живее победното усилие на човека по пътя към безсмъртието... От него завинаги остава само неуловимото, което е създал с думи, дела, помисли, незабележим поклон, дори ръкостискане или просто едно сбогуване с усмивка...

Бих искал да завърша своите бележки с тези мъдри и поетични думи, изразяващи едновременно и научната, и философската същност на проблема. И връщайки се в началото, ще се съгласим, че човекът е най-голямата загадка, но тя ще бъде разгадана от науката, изкуството, от всички средства на човешкото познание. И тази перспектива е единствено достойна за човека — разумен и хуманен.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.